

Jeugdliteratuur in de onderbouw VO

Leeskilometers maken. Ontdekken dat een leesboek over voetbal net zo spannend kan zijn als het spel zelf. Opeens snappen hoe schrijvers lezers manipuleren. Jezzelf in een boek herkennen. Of juist de ander beter begrijpen door een boek. Een verrijking van de woordenschat en achtergrondkennis. Allemaal vaardigheden en ervaringen die leerlingen in de basisvorming dankzij jeugdliteratuur opdoen en die hen voorbereiden op het literatuuronderwijs en de leeslijst in de tweede fase. Deze special biedt een staalkaart van didactiek en inspirerende (lees)tips voor werken met jeugdboeken in de onderbouw.

Een curriculum voor (jeugd)literatuur

Al lezend omhoog klimmen

Vakdidacticus Theo Witte heeft een methodiek ontwikkeld om de literaire ontwikkeling van leerlingen gefaseerd te begeleiden. Zijn zes leesniveaus zijn uitgemond in de website *Lezen voor de lijst*. Inmiddels maakt Witte een vervolg voor de onderbouw. Zo ontstaat een doorlopende leer- en leeslijn voor het voortgezet onderwijs.

door Bea Ros

Inhoud

Sport en poëzie

Poëzie heeft een reputatie van hoogdravend, moeilijk of saai. Reden voor veel docenten in de onderbouw om er met een grote boog om heen te lopen. Terwijl de leerlingen het hartstikke leuk vinden. **Pagina 6**

Benut de bibliothecaris

Docenten hebben nauwelijks tijd om nieuwe jeugdboeken bij te houden. Voor de schoolmediathecaris en bibliothecaris is dit dagelijks werk. Samenwerking loont dus. **Pagina 9**

Schrijversdag

Op 23 februari werd een extra feestelijke editie van de jaarlijkse Schrijversdag op het Tilburgse Theresia Lyceum gevierd. In twintig jaar is deze dag uitgegroeid tot een dag lang literatuur en cultuur voor alle onderbouwklassen, met ruim twintig jeugdboekenschrijvers. **Pagina 9**

Jeugdliteratuur op de lijst

Waarom zou je wel *Joe Speedboot* mogen lezen voor de lijst en niet *Wespennest*? Helma van Lierop-Debrauwer, hoogleraar Jeugdliteratuur, pleit ervoor om de adolescentenroman een plaats te geven in literatuuronderwijs in de bovenbouw. **Pagina 14**

Tijdens het jeugdliteratuursymposium in Tilburg afgelopen januari biechtte een docente Nederlands het volgende op: een leerling op haar school had het gepresteerd om vier jaren achtereen een leesverslag in te leveren over een en hetzelfde jeugdboek. Dit verhaal onthult twee dingen. Ten eerste weten docenten Nederlands kennelijk niet wat hun collega's in de jaren daarvoor behandelen. En ten tweede figureren in de vierde klas dezelfde leesboeken als in de eerste.

De oorzaak is het ontbreken van een duidelijke opbouw en curriculum voor fictieonderwijs. Dat treedt sinds de invoering van de basisvorming in 1992 pijnlijk aan het licht. Toen immers werd het lezen van fictie een wettelijk verplicht onderdeel in de onderbouw (zie ook kader op pagina 4). Maar fictieonderwijs in de tweede fase en de onderbouw zijn vaak gescheiden werelden. Daarbij is binnen de onderbouw van enige opbouw nauwelijks sprake. Veelbetekend is wat (oud-)SLO-medewerkers Helge Bonset cum suis

didacticus Theo Witte is ervan overtuigd dat die deelvaardigheden wel degelijk te onderscheiden zijn, zoals hij ook gelooft dat het leren lezen van fictie een proces is dat je systematisch en gestructureerd kunt begeleiden. 'We moeten af van de willekeur in het fictieonderwijs.'

VRIJBLIJVEND

Theo Witte kan zich de leerling die uitriep 'Wat een eikel, die Frits van Egters!' nog goed herinneren. En vooral ook herinnert hij zich zijn eigen onhandige antwoord: 'Ja, jongen, zo'n hoofdpersoon noemen we een antiheld.' Hier praatten, weet hij inmiddels, twee mensen volledig langs elkaar heen. De leerling zat nog in de fase van het (puur) herkenkend lezen, de leraar was een analyserende lezer. Nu kan de leerling best op een hoger niveau gebracht worden, maar dan moet hij wel begeleid worden. 'Op dit moment lijkt het wel of we van leerlingen verwachten dat ze in de bovenbouw als vanzelf literatuur kunnen

'We moeten af van willekeur in het fictieonderwijs'

in hun *Nederlands in de basisvorming* (Coutinho, 2000, later verschenen als *Nederlands in de onderbouw*) schrijven: '[we] onderscheiden bij fictie geen basis-, deel- en totaalvaardigheden zoals in de andere hoofdstukken. De reden is dat we niet geloven in het bestaan van een specifiek "fictieleesproces".' En in de uitgave *Concretisering kerndoelen Nederlands* (SLO, 2007) wordt dit nog eens herhaald. De Groningse vak-

analyseren', zegt Witte.

In vrijwel alle lesmethodes is de opbouw in fictieopdrachten zwak, aldus Witte. 'Die opdrachten zijn heel algemeen en vrijblijvend. Docenten zeggen terecht: het is wel leuk, maar wat leren mijn leerlingen hier nou van?' In zijn proefschrift *Het oog van de meester* (2008) ontwikkelde hij een instrument om de literaire ontwikkeling van leerlingen te bepalen en

vervolgens gericht te bevorderen. 'Ik startte mijn onderzoek met de vraag: wat kunnen leerlingen? Dat is een andere benadering dan: wat moeten ze weten?' Zijn motto is: het juiste boek en de juiste opdracht per leerling. Samen met een panel van zes docenten van diverse scholen formuleerde hij zes oplopende niveaus van literaire competentie. Van het belevend lezen van een simpel jeugdboek tot en met het kunnen interpreteren en waarderen van een complex literair werk. De truc is om boeken en opdrachten aan te bieden die passen bij het niveau van de leerlingen of daar net ietsje boven liggen. 'Ik hoor van docenten dat ze door mijn systeem antwoord krijgen op de vraag waarom leerlingen met bepaalde opdrachten niet uit de voeten kunnen en waarom ze op die vragen altijd clichéantwoorden kregen.'

Op basis van zijn onderzoek heeft Witte samen met docenten, vakdidactici en letterkundigen de website *Lezen voor de lijst* opgezet. Deze bevat een corpus van tweehonderd Nederlandse titels verdeeld over de zes leesniveaus. Het is de bedoeling om per titel boekspecifieke opdrachten te ontwikkelen. 'Dat vinden leerlingen

Vakdidacticus Theo Witte: 'Leerlingen snappen straks zelf dat ze met een niveau-1-boek als dat van Kluun niet meer in havo 5 kunnen aankomen.'

EVELYNE JACQ

spannender en docenten zinniger, want daardoor dring je dieper in een tekst door.' Bij elk boek komen drie opdrachten, eentje op het bijpassende niveau, eentje er net onder en eentje er net boven. 'Zo komt er een opbouw en lijn in het literatuuronderwijs en doe je recht aan verschillen tussen leerlingen', licht Witte toe. 'Zwakke

lezers bestaan ook in dit systeem. Wat ik vaak hoor van scholen: docenten en leerlingen snappen nu hoe ze beter kunnen en omhoog kunnen klimmen, dat er perspectief zit in dit vak.' Witte verwacht dat ook het 'gedonder' over welk boek gelezen mag worden tot

lees verder op pag. 4 >>

Klassiek leesverslag verdwijnt, gelukkig

Leerlingen een boek laten lezen en ze er vervolgens een verslag over laten maken. Dat is de meest voorkomende vorm van fictieonderwijs in de onderbouw. Maar hoe geef je daar als docent zinvol inhoud aan? Enkele oplossingen uit de praktijk.

door Bea Ros

Gevraagd naar wat docenten het meest doen tijdens hun lessen jeugdliteratuur antwoordt 41 procent dat ze leerlingen individueel een boek laten lezen en daarbij een leesverslag (25 procent)

dan wel verwerkingsopdrachten (16 procent) laten maken. Gevraagd naar wat ze daarnaast nog meer doen scoort datzelfde antwoord wederom hoog: 51 procent noemt het verslag en 26 pro-

cent de verwerkingsopdrachten. Het zijn kortom populaire werkvormen. Maar vooral dat lees- of boekverslag geeft menig docent kopzorgen. Leerlingen zijn wel erg handig geworden in knip- en plakwerk of het simpelweg integraal kopiëren van Scholieren.com. Reden waarom steeds meer docenten leerlingen toestaan de samenvatting van internet te halen, mits van verantwoorde websites als *Literom* of de *Uittrekselbank Jeugd*.

GEIJKTE RIJTE

Marijke Potters van de afdeling vmbo-Groen van het Clusius College in Castricum gaat nog een stapje verder. 'Wij waren het zat om als een detective het internet af te struinen op zoek naar fraude. Nu laten we leerlingen vier boeken lezen rond een zelfgekozen thema. Daarmee dwing je ze tot het ontwikkelen van literaire competentie.'

lees verder op pag. 4 >>

Kerdoelen en referentiekaders

Sinds 2006 geldt voor fictieonderwijs in de basisvorming één kerndoel: 'De leerling leert verhalen, gedichten en informatieve teksten te lezen die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn beleavingswereld uitbreiden.' Daar kun je veel kanten mee uit, maar sinds kort zijn er striktere richtlijnen in de vorm van de referentiekaders taal (en rekenen). Ze worden vanaf schooljaar 2010/2011 ingevoerd. Voor het onderdeel fictie zijn er vier niveaus:

- 1F Eind basisonderwijs: kan jeugdliteratuur belevend lezen;
- 2F Eind vmbo-bb/kb en mbo1/2: kan eenvoudige adolescentenliteratuur herkenkend lezen;
- 3F Eind vmbo-gl/t, eind havo en mbo4: kan adolescentenliteratuur en eenvoudige volwassenenliteratuur kritisch en reflecterend lezen;
- 4F eind vwo: kan volwassenenliteratuur interpreterend en esthetisch lezen.

Theo Witte heeft meegewerkt aan deze kaders. Ze sluiten mooi aan op zijn eigen leesniveaus: 'Waar de referentieniveaus grofmazig zijn, brengt Lezen voor de lijst verfijning aan.' Jammer vindt hij wel dat voor vwo slechts een fundamenteel en geen streefniveau is geformuleerd. 'Daarmee is dit voor hen een doodlopende leerlijn.' / BR

<< Omhoog klimmen

vervolg van pag. 3

het verleden gaat behoren. 'Leerlingen snappen straks zelf dat ze met een niveau-1-boek als dat van Kluun niet meer in havo 5 kunnen aankomen.'

De website bevat nog slechts uitgewerkte opdrachten bij drie titels. Witte hoopt de rest samen met docenten te vullen.

Witte is bezig zijn verhaal voor fictieonderwijs in de bovenbouw open

te klappen naar de onderbouw. Sinds november 2009 werkt hij binnen een Comeniusproject van de Europese

Unie samen met onderzoekers uit Duitsland, Finland, Portugal, Spanje, Roemenië en Tsjechië. Niet alleen nemen deze landen zijn zes niveaus over – 'het gebrek aan structuur in literatuuronderwijs is geen typisch Nederlands probleem' – samen gaan ze bovendien vier niveaus, A tot en met D, voor de onderbouw ontwikkelen. 'De niveaus in onder- en bovenbouw zullen in elkaar gaan schuiven', vertelt Witte. 'Niveau 1 is eigenlijk al onder de maat voor wat je in de bovenbouw zou wensen. En ik verwacht dat niveau D overeenkomsten zal vertonen met niveau 2 en 3. Het is de bedoeling om tot een naadloze overgang te komen tussen onder- en bovenbouw.'

En net als niveau 1 zal ook niveau A gericht zijn op belevend lezen. Uiteraard hangen er wel andere boeken en opdrachten aan. Voor

Leerlingen van het Theresia Lyceum tijdens de Schrijversdag.

EVELYNE JACQ

<< Klassiek leesverslag

vervolg van pag. 3

In een werkstuk vergelijken ze de boeken op uitwerking van het thema en geven ze hun eigen mening, dat alles gestaafd met argumenten en citaten uit de boeken.

Het werken met een thema dwingt leerlingen bovendien tot een meer weloverwogen titelkeuze. 'Anders kiezen ze voor het vaderland weg een paar titels', aldus Potters. Nu stuurt ze haar leerlingen eerst de website *Jeugdboekenplein.nl* op en laat ze hen daar de themalijsten bekijken.

Het klassieke leesverslag gaat er een beetje uit, denkt Potters. 'Je zoekt naar alternatieven. In de derde klas liet ik leerlingen bijvoorbeeld drie recensies zoeken op internet, liefst tegenstrijdige, en dan moesten ze betogen met

welk oordeel ze het wel en niet eens zijn en waarom. Dat is veel nakijkwerk, maar wel zinniger dan het geijkte rijtje met personages, perspectief en tijd.' Dat geijkte rijtje komt, stelt Joop Dirksen, docent op het Eckartcollege in Eindhoven en co-auteur van de onderbouwmethode *Talent*, nog te vaak voor. 'En helaas zonder dat docenten zich afvragen waarom. Alle aspecten van de literaire structuur moeten in de loop van de tijd wel aan bod komen, maar asjeblijft niet bij elk boek elk aspect. Dat is een rotklus voor leerlingen en de docent corrigeert zich suf.' Dat was een van de redenen waarom

Dirksen zijn bureau Leesadviezen (www.leesadviezen.nl) oprichtte, waar hij voor abonnees boekspecifieke opdrachten aanbiedt. Deze zijn bestemd voor de bovenbouw, maar het idee is voor de onderbouw vergelijkbaar: zoom in op die aspecten die in een bepaald boek interessant zijn. 'Doel is dat leerlingen oog krijgen voor het ambacht van de schrijver. Dat ze zien hoe schrijvers hun lezer manipuleren met een vorm. Stel vragen als: wat zou het betekenen als de schrijver een ander perspectief had gekozen? Hoe komt het dat we die hoofdpersoon onsympathiek vinden? Waarom die be-

Pax Christi College werkt aan stroomlijnen

'De bovenbouwdocenten weten nauwelijks wat er in de onderbouw gebeurt', vertelt Eva Brandenburg, docente Nederlands in de onderbouw havo/vwo van het Pax Christi College in Druten. Aparte locaties bemoeilijken overleg, maar, erkent ze, ook in de onderbouw doet eigenlijk elke docent zijn eigen ding. 'De enige afspraak is dat leerlingen in elk leerjaar drie boeken lezen. Maar de een stelt er vervolgens kennisvragen over en de ander geeft creatieve verwerkingsopdrachten.'

Dat kan beter. Brandenburg is vastbesloten werk te maken van een doorlopende leerlijn voor het literatuuronderwijs en overlegt met de schooldirectie om uren en geld voor dit project te krijgen. Ze zou graag per leerjaar leerdoelen formuleren, bijvoorbeeld 'weet wat de term perspectief betekent'. Daar kan dan rondom de te lezen boeken gericht aan gewerkt worden. Nu is dat allemaal te vrijblijvend en willekeurig. 'We laten leerlingen in de onderbouw wel boeken lezen, maar daar doen we te weinig mee. Ik zou ze graag meer motiveren en hen leren

iets met een verhaal te doen. Zelfs bij het mondeling gebeurt dat nog te weinig. Het is vooral een toets om te weten of ze het boek gelezen hebben. Dat stuit mij en mijn collega's steeds meer tegen de borst.'

Bovendien is de breuk tussen onder- en bovenbouw te groot. In de onderbouw moet je leerlingen al voorbereiden om te praten en na te denken over boeken. Ze vindt de leesniveaus van Theo Witte wat dat betreft zeer nuttig en bruikbaar. Verder wil Brandenburg graag leeskringen opstarten. Niet na de les voor de echte liefhebbers, zoals vaak gebeurt, maar in de klas. Ze haalt haar inspiratie uit onderzoek van de Amsterdamse vakdidacticus Tanja Janssen. 'Daaruit blijkt dat samen praten over boeken in een leeskring het leesplezier en inzicht in boeken vergroot.' Janssen heeft dit onderzocht in de bovenbouw. 'Maar volgens mij kun je er ook goed een onderbouwvariant van maken. Juist dan kun je het discussiëren over en analyseren van boeken opbouwen. Nu beginnen we in de vierde klas op nul, dat is echt zonde.' / **BR**

de onderbouw zal een corpus van zo'n honderdvijftig Nederlandse en vertaalde jeugdboeken, verdeeld over vier niveaus, worden samengesteld, rekening houdend met leesniveau en beleavingswereld van de leerling. Rond de zomer zal de kernlijst klaar zijn en vanaf 2011 moeten de titels online staan. Deze websites en de onlangs wetelijk vastgestelde referentiekaders (zie kader) bieden docenten houvast om werk te maken van

een gestructureerd curriculum voor fictieonderwijs. 'Ze helpen docenten en wijzen hen op hun verantwoordelijkheid', stelt Witte. 'Er is geen escape.' <<

Theo Witte, *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. (Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen) Delft, Eburon, 2008 (Stichting Lezen Reeks 12). www.lezenvoordelijst.nl

Top-3 van Theo Witte

1. Mark Haddon, Het wonderbaarlijke voorval met de hond in de nacht - niveau 3 (De Fontein, 2003)
2. Tonke Dragt, Brief voor de koning - niveau 1 - (Leopold, 2008, 1e druk 1962)
3. Imme Dros, Ongelukkig verliefd - niveau 3 (Querido, 1995)

ginzin? Een oefening die ik vaak doe, is beginzin of -alinea voorlezen en dan leerlingen hun verwachtingen laten opschrijven. Het is heel boeiend om ieders antwoorden te vergelijken.'

CIJFERS

Jasper Leibbrand van het Pascal College in Zaandam zou eigenlijk liever niet met leesverslagen werken. Maar hij voegt zich voorlopig nog naar de tradities op de school waar hij, na elf jaar op een school in de Bijlmer, net een jaar werkt. 'Hier spreken we zelfs van leestoetsen', vertelt hij. En het belangrijkste doel ervan is controleren of leerlingen een boek echt gelezen hebben. 'We gebruiken ze eigenlijk niet om literaire competentie te ontwikkelen. Dat zou wel interessant zijn.' Leerlingen maken de toetsen in de klas, om fraude te voorkomen. Net als

Veel, vrij, vrolijk lezen

Onder de naam *Veel, vrij, vrolijk lezen* loopt van 2008-2011 onder leiding van het CPS een pilot in drie brugklassen. Het project is gebaseerd op een in de Verenigde Staten ontwikkelde en effectief gebleken aanpak. De kern is dat leerlingen minimaal drie keer per week een half uurtje vrij lezen wat ze leuk vinden – of dat nu een stripboek, tijdschrift, encyclopedie of jeugdboek is. Later gaan leerlingen lezen rondom een thema. Door deze aanpak nemen leesplezier en –motivatie toe en zelfs notoire niet-lezers gaan overstag. Na een jaar zijn er bovendien positieve effecten op de woordenschat, achtergrondkennis en algemeen cognitieve vaardigheden. / **BR**

Meer informatie: CPS, Lucia Fiori, l.fiori@cps.nl, tel. 06-29502909. Op 1 december 2010 vindt de afsluitende conferentie plaats.

op veel scholen krijgen ze van tevoren een normeringsblad met alle onderdelen die aan bod moeten komen plus de te behalen punten.

Die controle, vindt Leibbrand, staat eigenlijk haaks op de leesbevordering

die hij in de onderbouw toch vooral beoogt. 'Ik probeer leerlingen liever te enthousiasmeren. Ik lees heel veel voor en breng veel boeken de klas

lees verder op pag. 6 >>

Sport, poëzie en groentesoep

Poëzie heeft een reputatie van hoogdravend, moeilijk of saai. Reden voor veel docenten in de onderbouw om er met een grote boog om heen te lopen. Terwijl de leerlingen het hartstikke leuk vinden.

door Peter Zunneberg

De middelbareschooltijd is een roerige tijd. Leerlingen ontdekken zichzelf, anderen en de wereld. Dat gaat vaak gepaard met heftige gevoelens en de wens om daar uitdrukking aan

te geven. Geen geschikter middel dan poëzie zou je zeggen. Toch zijn docenten vaak huiverig om met poëzie aan de slag te gaan. Ze denken dat leerlingen poëzie saai, onbegrijpelijk of zelfs aanstellerij vinden. Maar dat zijn vooroordelen, zegt Ilonka Verdurmen, artistiek leidster van School der Poëzie in Amsterdam. 'Leerlingen blijken poëzie juist hartstikke leuk te vinden. Wij merken telkens weer dat

ze er snel door gegrepen worden en zelf vol overgave aan de slag gaan. Een ander vooroordeel is dat poëzie bij meisjes meer aanslaat dan bij jongens. Ook dat is niet waar, jongens vinden het heerlijk om met taal te spelen.'

AANPAK

Ruim zestien jaar geleden startte cultureel centrum De Rode Hoed met het project School der Poëzie. Doel was om jongeren op een plezierige manier met poëzie in aanraking te brengen. Inmiddels is School der Poëzie verzelfstandigd en organiseert zij met een gespecialiseerde docenten, die soms zelf ook dichter zijn, jaarlijks tal van projecten. Zo is er het project Babel waarin de poëzie uit het land van herkomst van leerlingen centraal staat, Landkoffers,

Doe Maar Dicht Maar
Jaarlijkse poëziewedstrijd voor iedereen tussen 12 en 18 jaar.
www.doemaardichtmaar.nl

<< Klassiek leesverslag vervolg van pag. 6

in.' Dat kan ook, want Leibbrand zat drie jaar in de jury van de (inmiddels opgeheven) Gouden Zoen en selecteert tegenwoordig de kerntitels voor de Jonge Jury.

In zijn eigen leestoetsen bevraagt hij leerlingen vooral op hun eigen mening en leeservaring. Dat maakt het geven van een cijfer lastig, vindt hij. 'Dat

puntje voor puntje beoordelen en turven stuit me tegen de borst. Mijn uitgangspunt is dat iedereen een mooie voldoende kan halen. Dat cijfer stel ik bij als een leerling heeft of juist mooi zijn mening verwoordt en verantwoordt.' Dirksen geeft in eerste instantie geen cijfers. 'Die geven een schijn van exactheid.' In plaats daarvan plaatst hij opmerkingen ('je laat

De top-3 van Jasper Leibbrand

1. Gail Giles, *Right behind you: kun je het verleden achter je laten?* (Lemniscaat, 2008)
2. Linzi Glass, *Het jaar dat de zigeuners kwamen* (Pimento, 2007)
3. Jenny Valentine, *Gebroken soep* (Moon, 2009)

Sara Bidaoui opent de Schrijversdag op het Theresia Lyceum met het voorlezen van het gedicht 'Tilburg, mijn stad, mijn thuis'.

dingen onbesproken') en vragen ('wat bedoel je daarmee?') bij het verslag. 'Dat is beter dan er een 6 of 8 onder te zetten', vindt hij. Op basis van alle in het leesdossier bewaarde verslagen geeft hij pas aan het eind van het jaar een cijfer. 'Je ziet dan of er sprake is van vooruitgang of dat een leerling telkens weer dezelfde aspecten over het hoofd ziet.'

LEESCLUB

Nicoline Timmers van Daltonschool Helen Parkhurst in Almere heeft de leesverslagen in 3havo vervangen door boekgesprekken. 'Te vaak was onduidelijk of leerlingen die verslagen wel zelf geschreven hadden. Bovendien vind ik

dat gaat over dierbare herinneringen en vers, een poëzieschrijfwedstrijd voor jongeren die gekoppeld was aan de jaarlijkse VSB-Poëzieprijs. 'Helaas wordt er in 2010 geen VSB-Poëzieprijs uitgereikt, dus gaan we een andere opzet voor vers uitvoeren.'

volgens krijgen de leerlingen opdrachten om een zin aan te wijzen die hen aanspreekt. 'Dan vraag je ze bijvoorbeeld hoe je het gevoel dat uit die zin spreekt ook onder woorden zou kunnen brengen', vertelt Verdurmen. 'Of je laat ze geïnspireerd door een

Nationale Gedichtendag
Jaarlijks terugkerend evenement
(eind januari) waaromheen allerlei
poëzieactiviteiten worden georganiseerd.
www.gedichtendag.nl

'Leerlingen moeten aan gedichten wennen'

Vast onderdeel in veel projecten van School der Poëzie zijn poëzielessen op school. Een docent van School der Poëzie gaat in de klas aan de slag. Vaak gebeurt dat volgens dezelfde aanpak. Uit een speciaal samengestelde bundel kiest de docent een of meer gedichten die hardop worden voorgelezen. Ver-

bijzonder woord in een gedicht zelf ook bijzondere woorden bedenken. Je ziet dat ze daar direct enthousiast op reageren. Vaak zijn ze zo zonder het zelf te beseffen actief met poëzie bezig. Dat is een eerste stap waar je op voort kunt. Door zelf te schrijven krijg je steeds meer gevoel voor

poëzie, ga je het anders en vaak beter lezen en uiteindelijk ook begrijpen wat een dichter wil zeggen. Dat is niet iets wat je van de ene op de andere dag voor elkaar krijgt, dat moet je ontwikkelen. In dat opzicht zou je poëzie goed kunnen vergelijken met sport. Als je een marathon wilt gaan lopen kun je dat ook niet meteen. Dat moet je rustig opbouwen en daar moet je veel voor trainen.'

lees verder op pag. 8 >>

het onterecht om leerlingen ook af te rekenen op formulering en spelling.' En *last but not least*: 'In het leesverslag kan ik niet doorvragen als een leerling een oppervlakkig antwoord geeft, in een gesprek wel.'

In groepjes van vier of vijf lezen leerlingen samen een boek, gekozen uit een door Timmers samengestelde lijst met adolescentenromans (die ze ook zelf gelezen heeft). Ter voorbereiding op het gesprek maken de leerlingen

korte aantekeningen over onder meer de betekenis van de titel voor en na het lezen van het verhaal, over open plekken in het verhaal, het perspectief en de onderwerpen. Ze zoeken ook achtergrondinformatie over het gelezen boek. Timmers volgt voor de gesprekken de aanpak die Aidan Chambers beschrijft in *Vertel eens*. Geen controle of overhoring, maar open uitnodigende gesprekken, als in een kleine leesclub. 'We bespreken wat de leerlingen leuk, mooi, verrassend, ontroerend, moeilijk, ingewikkeld, onbegrijpelijk aan het verhaal vonden. Ze bedenken ook hoe het verhaal verder zou kunnen gaan, wat ze sterke of zwakke onderdelen van het verhaal vonden en waarom. Ook behandel ik kort personages, thema's, tijd. Zo'n gesprek duurt al snel 45 minuten.' De nieuwe aanpak stelt zowel haarzelf als de leerlingen tevreden. Het verhaal kan veel diepgaander besproken worden. 'Leerlingen reageren regelmatig met "Oh, dat had ik er zelf niet uit gehaald, nu is het verhaal nog leuker". Ze begrijpen ook beter dat deze boeken niet puur voor het vermaak zijn geschreven, maar dat ze je meer van de wereld laten zien of inzicht geven in een onderwerp.' En zoals een leerling zei: 'De docent prikt er direct doorheen als je alleen een samenvatting van internet hebt gehaald.' <<

Lezen op de verwarming

Van de drie lesuren Nederlands in 3 vmbo besteedt het Lauwerscollege in Grijpskerk er eentje volledig aan lezen. Individueel, stil lezen welteverstaan. Leerlingen mogen een plekje zoeken in het lokaal in een lekkere houding, of dat nu met de benen op de bank is of zittend op de verwarming. 'Ze vinden het heerlijk', vertelt docente Christina Smit.

Het stilleesuurtje is ingevoerd omdat veel leerlingen, vooral op vmbo-b en vmbo-k, moeite hebben zich te concentreren op langere stukken tekst en een beperkte woordenschat hebben. Leeskilometers maken is daarom prioriteit. Een proef beviel zo goed dat het leesuur inmiddels al zijn vijfde jaar in gaat. 'Leerlingen die altijd geworsteld hebben met lezen, hebben eindelijk succeservaringen', vertelt Smit. 'Zelfs jongens gaan lezen als ontspanning zien. Het vergroot bovendien hun woordenschat en taalgevoel en ze zijn, ook bij andere vakken, niet langer bang voor lappen tekst.'

In het lokaal staan diverse themabakken met elk zo'n veertig, vijftig boeken. Zo is er een horrorbak en een verliefdheidbak. De schoolmediathecaris stelt deze samen en om elke klas voldoende boeken te kunnen bieden, werkt ze samen met de plaatselijke openbare bibliotheek. Voor dyslectische leerlingen zijn er laptops met luisterboeken.

Smit leest zelf ook in het leesuur. 'Ik kan wel werk gaan nakijken, maar ik geef liever het goede voorbeeld. Met opzet lach of schrik ik dan soms hard. Ze vragen meteen: "Wat is er juf?" en dan lees ik een stukje voor. Dat enthousiasmeert enorm.'

Helemaal vrijblijvend is het leesuur niet, want de leerlingen moeten thuis een leesverslag maken. Van tevoren krijgen ze een map waarin precies staat welke onderdelen in elk leesverslag – ze maken er vier – aan bod moeten komen en hoeveel punten ze ervoor kunnen scoren. 'Sinds we met dit systeem werken, liggen de cijfers van de drie docenten Nederlands dicht bij elkaar.' / BR

Jas van Woorden

Ruim tien jaar geleden sloegen dichter Ingmar Heytze en Michiel Snijders, producent van animatiefilms, de handen ineen. Zou het niet mooi zijn om beide kunstvormen te combineren en daardoor de belangstelling voor beide te vergroten? Het resultaat was Dichtvorm, een serie filmpjes rond gedichten van Heytze en generatiegenoten. Het werd een succes en al snelde volgde Dichtvorm 2, de klassiekers, met werk van dode dichters ('en Remco Campert'). Doelgroep was vooral de bovenbouw van havo en vwo. Maar de vorm wekte voldoende belangstelling en zo ontstond in samenwerking met Kunstbalie (voorheen BiSK) Jas van Woorden: een serie filmpjes bij jeugdliteraire gedichten. Kunstbalie verzorgt hiermee lessen in de bovenbouw van het primair onderwijs, maar de filmpjes zijn ook uitstekend geschikt voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

www.illustrer.nl/default.aspx?id=246

www.dichtvorm.nl

<< **Sport, poëzie en groentesoep**
vervolg van pag. 7

ALLE LEEFTIJDEN

Uit ervaring weet Verdurmen dat docenten vaak voorzichtig zijn. Ze zijn snel geneigd om gedichten te kiezen waarvan ze denken dat die passen bij leeftijd en niveau van hun leerlingen. 'Helemaal niet nodig', stelt ze, 'ook onbegrijpelijke gedichten kunnen leerlingen prima op weg helpen.' Bij gedichten kan dat ook omdat het om korte teksten gaat. 'Daarbij probeer je in poëzie uitdrukking te geven aan wat je voelt en de een doet dat anders dan de ander, maar dat wil niet zeggen dat de ene manier goed is en de andere niet. Ook zo'n vooroordeel is dat leerlingen van allochtone afkomst meer moeite met poëzie zouden hebben. Het tegendeel blijkt waar. Veel jongeren van islamitische afkomst kennen hele passages uit de koran uit hun hoofd. Daardoor zijn ze vaak veel meer vertrouwd met ritme en metrum. En door een eventuele taalachterstand voelen ze zich veel vrijer om met de taal om te gaan. Als je de regels niet kent, kun je er ook niet door laten afremmen.' Ook is het volgens Verdurmen niet noodzakelijk om met jongere leerlingen met jeugdliteratuur aan de slag te gaan. 'Natuurlijk hebben schrijvers als Ted van Lieshout, Bart Moeyaert, Edward van de Vendel en Johanna Kruit prachtige gedichten gemaakt. Maar die gebruiken we vooral omdat het krachtige poëzie is. Dat hun gedichten goed toegankelijk zijn is van belang als je ze wilt gebruiken in het basisonderwijs.'

Een bijkomend voordeel van het werken met poëzie is volgens Verdurmen dat docenten leerlingen beter leren kennen. 'Je bent bezig met thema's als leven en dood en leven na de dood. Dat zijn thema's waar leerlingen ook wat over te zeggen hebben. Wat is geluk? Wat is toeval? Het werken met poëzie brengt vaak onvermoede kanten in leerlingen naar boven.'

LEREN WAARDEREN

Ook docenten die weinig met gedichten hebben, kunnen op een eenvoudige manier aandacht besteden aan poëzie. 'Het hoeft geen kant en klare les te zijn', zegt Verdurmen. 'Lees gewoon eens een gedicht voor in de klas, bijvoorbeeld omdat het aansluit bij de actualiteit. Door dat af en toe te

Top-3 van Ilonka Verdurmen

1. Bart Moeyaert, Verzamel de liefde (Querido, 8ste druk, 2008)
2. Ted van Lieshout, Hou van mij (Leopold, 2009)
3. Mark Insingel, Iets (Poeziecentrum, Gent, 2007)

doen zullen leerlingen er aan wennen en het meer gaan waarderen.' Door leerlingen gedichten te laten overschrijven blijken ze die intensiever te gaan lezen. Laat ze zelf eens een gedicht uitzoeken en laat het ze voorlezen en vertellen waarom ze het mooi vinden. Het zijn zomaar wat werkvormen die Verdurmen suggereert. 'Het is belangrijk om zo veel mogelijk invalshoeken te kiezen. Ook al houden de meeste mensen van groentesoep, dat wil niet zeggen dat je altijd groentesoep moet serveren. Zo kun je ook eens een heel moeilijk gedicht, iets wat je echt niet snapt, samen lezen. Juist die perspectiefwisseling blijkt goed te werken. Leerlingen houden erg veel van clichés, "waarom heb je me verlaten", "je bent altijd in mijn hart", dat soort zinnen. Maar probeer ook eens verder te kijken.'

www.schoolderpoezie.nl

<<

Rapidichter Robin Block legt uit hoe hij een gedicht schrijft.

EVELYNE JACO

Benut de bibliothecaris

De meeste docenten hebben geen tijd om bij te houden welke nieuwe jeugdboeken er verschijnen. Voor de schoolmediathecaris en bibliothecaris is dit dagelijks werk. Zij zorgen niet alleen voor passend, actueel aanbod, maar regelen ook schrijversbezoeken. Samenwerking loont dus.

door Bea Ros

Ruim de helft van de onderbouwdocenten leest meer dan vijf jeugdboeken per jaar, een derde leest minder en dertien procent leest nooit (meer) jeugdboeken. De gemiddelde jeugdbibliothecaris leest vijftig tot honderd jeugdboeken per jaar, houdt daarnaast de zogeheten aanschafinformaties over alle nieuw verschenen jeugdboeken bij plus vakbladen en -websites over jeugdliteratuur. Dit gevoegd bij het hoge percentage (67 procent) docenten dat zegt graag een overzicht van actueel aanbod te krijgen, maakt de conclusie helder: de jeugdbibliothecaris of

schoolmediathecaris is de aangewezen partner voor de docent Nederlands. Toch is dit nog allerm minst gangbaar, weet Marian Hendriks, mediathecaris op het Eerste Christelijke Lyceum (ECL) in Haarlem. 'Ik hoor regelmatig van collega's dat zij nauwelijks contact hebben met de docenten Nederlands op hun school. Zoals het bij ons werkt, is het echt niet vanzelfsprekend.'

LITERAIRE DAG

Toen Hendriks vijf jaar geleden hoofd van de mediathèque werd op het ECL was er nog nauwelijks contact tussen

de sectie Nederlands en haar afdeling. Inmiddels is er sprake van een hechte samenwerking. Een kwestie van je open opstellen en je verplaatsen in wat docenten nodig kunnen hebben, verklaart Hendriks haar aanpak. 'Denk mee en laat zien wat je te bieden hebt. Het is bijvoorbeeld simpeler als ik een informatiemap over een schrijver samenstel dan dat elke docent dat afzonderlijk doet.' Hendriks organiseert samen met docenten de jaarlijkse schrijversbezoeken. Sinds enkele jaren vormen

lees verder op pag. 10 >>

In Literatuur & fictie: een didactische handleiding voor het voortgezet onderwijs (Biblion, 2004) is een checklist te vinden voor het ontwikkelen van een curriculum voor fictieonderwijs plus een voorbeeldcurriculum.

Spetterende Schrijversdag op het Theresia Lyceum

Op 23 februari werd een extra feestelijke editie van de jaarlijkse Schrijversdag op het Tilburgse Theresia Lyceum gevierd. In twintig jaar is deze dag uitgegroeid tot een dag lang literatuur en cultuur voor alle onderbouwklassen, met ruim twintig jeugdboekenschrijvers.

door Bea Ros

Agave Kruijssen hijst een jongen uit klas 1F in een maliënkolder. Nadat hij witte handschoenen aan heeft gedaan, mag hij ook het grote zwaard vasthouden. Kijk, zo on-

geveer voelt het om ridder te zijn. Diverse mobieltjes flitsen om de klasgenoot vast te leggen. Kruijssen vertelt over haar boeken, sommige gebaseerd op oude ridderverha-

len over koning Arthur of Karel de Grote. De klas luistert ademloos. Een verdieping lager legt Ted van Lieshout uit dat gedichten schrijven een kwestie van schrappen is en alleen de meest belangrijke woorden handhaven (zie kader op pagina 13). En weer een lokaal verder houdt Gonneke Huizing een quizje over haar boeken, met voor de winnaar, uiteraard, een boek. Zo zijn ruim 760 leerlingen uit 25 klassen en 23 schrijvers bezig met boeken.

lees verder op pag. 10 >>

<< **bibliothecaris** vervolg van pag. 9

die het alternatief voor het bezoek van bovenbouwleerlingen aan de Dag van de Literatuur in Den Haag. Dat was nogal kostbaar – toegangskaartjes plus busvervoer – en leverde naar verhouding weinig op, vond Hendriks. Nu haalt school de schrijvers zelf in huis, eerst alleen voor de bovenbouw, maar inmiddels ook voor de onderbouw. Hendriks bespreekt samen met docenten welke schrijver ze zullen uitnodigen. 'Dat is niet meer dan logisch: ik heb het totaaloverzicht over het aanbod en weet bovendien wat leerlingen

Top-3 voor jongens van Frauke Brouwer

1. Rom Molemaker, *De eerste steen* (van Holkema en Waren-dorf 2002)
2. Corien Botman, *Prinsenleven* (Querido, 2008)
3. Ad Hoofs, *Rammen en remmen* (Van Tricht, 2006)

<< **schrijversdag** vervolg van pag. 9

'Veel scholen nodigen wel eens een schrijver uit', vertelt Huizing. Drie, vier schrijvers, dat is al groots. Maar zoiets als dit, dat zie je niet veel.'

PASSIE

Drijvende krachten achter de Schrijversdag zijn Ed Dumoulin en Lisette Dumoulin van de Vorst, respectievelijk docent Nederlands en mediathecaris op het Theresia Lyceum, een havo/vwoschool in Tilburg. In 1990 begonnen ze met drie schrijvers. Het idee ontstond nadat Gijs Wanders in de plaatselijke boekhandel was geweest en het publiek vooral bestond uit leerlingen van het Theresia. Ze dachten: dan kunnen we het net zo goed op school zelf organiseren. Leesbevordering was en is het doel van de Schrijversdag. 'Door de basisvorming is fictieonderwijs en jeugdliteratuur mijn vak binnengekomen', vertelt Ed Dumoulin. En net als bij alles legt hij zijn lat hoog.

aanspreekt.' Daarnaast stelt ze de schrijversmap samen, regelt ze met de plaatselijke bibliotheek dat er extra boeken van de bewuste schrijver in huis komen en boekt ze de schrijvers via Schrijvers School & Samenleving (SSS). Ze neemt docenten kortom het nodige regelwerk uit handen.

is vrijwillig, maar gelukkig zijn de inkomsten tot nu toe nog steeds toereikend.'

MAREN STOFFELS

Op een totaalbudget van zesduizend euro per jaar kan Hendriks vijfhonderd euro besteden voor de aanschaf van

Uitleencijfers stijgen dankzij samenwerking docent-bibliotheek

De activiteit is uitgegroeid van één lesuurtje bij Nederlands tot een Literaire Dag voor de onderbouw van 11.00 tot 15.00 uur. De primeur is dit voorjaar. 'Per klas staan twee boeken centraal. Leerlingen bereiden met de dramadocent een scène uit het boek voor om na te spelen. Of ze maken foto's bij scènes uit het boek en schrijven een rapgedicht.' Het ECL betaalt het schrijversbezoek – bij jeugdboekenschrijvers zo'n vierhonderd euro voor drie uur – uit de ouderbijdrage. 'Deze bijdrage

jeugdboeken. Dat is relatief veel, weet Frauke Brouwer, domeincoördinator Educatie in de Openbare Bibliotheek Venlo. 'Ik merk dat mediathecarissen steeds minder geld hebben. Tweehonderd euro, dat is tien nieuwe boeken per jaar. Dat doet niks op een school. Dan koop je populaire boeken, de nieuwe Francine Oomen en deeltjes uit de *Kippenvel*-serie. Logisch, want mediathecarissen worden afgerekend of boeken wel uitgeleend worden. Maar je wilt juist prikkelende boeken die net een stapje hoger reiken.'

Zo zorgde hij er tot voor kort voor uiterlijk in de zomer alle titels van de Jonge Jury gelezen te hebben, op zijn minst de kerntitels. 'Die verslaving is er nu wel een beetje af, maar leerlingen vinden het nou eenmaal heerlijk als ik over boeken vertel of voorlees. Ik zorg altijd voor *cliffhangers*. "Meneer lees nou door, is het dan." Nee, zeg ik

dan, ga het boek zelf maar lezen.' Uit de uitleencijfers van de mediathek blijkt deze aanpak te werken. Elke eerste les van het schooljaar geeft hij een les over passie. Hij vertelt over zijn hobby (boeken lezen, leerlingen over die van hen). 'Je krijgt dan van alle leerlingen te horen waar ze helemaal voor gaan en dat biedt prachtige

EVELYNE JACO

Gedicht plus beeldend werkstuk van leerling.

Daarom is samenwerking met de plaatselijke bibliotheek zinvol. Dat gebeurt ook steeds vaker, zegt Brouwer. 'Een paar jaar geleden zagen ze ons als bedreiging en concurrent, nu zijn we partners en versterken we elkaar.' Brouwer levert geen kant-en-klare (landelijke) producten, maar stemt het boekenaanbod af op het type school en leerlingen. Haar contacten met de drie middelbare scholen in Venlo verlopen voornamelijk via de mediathecarissen en de onderwijsmanagers. 'Zij dragen dat dan weer over aan de docenten Nederlands.'

Met het Valuas College werkt Brouwer vaak samen in eenmalige projecten. Zo zorgden leerlingen vorig jaar voor de aankleding van de bibliotheek tijdens de Boekenweek. En Brouwer richtte met hulp en adviezen van een groepje leerlingen een aparte 15+hoek in de bibliotheek in. Binnenkort volgt een bovenbouwproject rond literatuur, kunst en geschiedenis.

Voor het Blariacum College boekt

lees verder op pag. 12 >>

EVELYNE JACQ

Leerlingen uit 3 havo/vwo vertolken zelf geschreven gedichten.

aanknopingspunten voor boekpromotie. Zo heb ik vorig jaar een fanatieke voetballer aan *Schaduwspits* van Corien Botman gekregen. Zijn ouders waren stomverbaasd dat hij een boek las.' Naast leesbevordering is literaire vorming belangrijk, ofwel een voorbereiding op het literatuuronderwijs in de bovenbouw. 'Je kunt niet verwachten dat iemand van Carry Slee zomaar overstapt op Harry Mulisch', zegt Lisette Dumoulin, 'en dus bestoken we hen in de onderbouw zoveel mogelijk met goede jeugdliteratuur.'

Top-3 van Lisette Dumoulin van de Vorst voor 1havo/vwo.

1. Annika Thor, *Een eiland in zee* (Lemniscaat, 2000)
2. Sheila Burnford, *De ongelooflijke reis* (Gottmer, 1992)
3. An Rutgers van der Loeff, *De kinderkaravaan* (Ploegsma, 2006, 1e druk 1949)

In een bomvolle gymzaal leest schrijfster Greet Beukenkamp het verhaalbegin voor dat ze enige weken geleden bij de school heeft ingeleverd. Na enkele zinnen neemt Sonja Buljevac het over. Zij schreef

'Trouw met mediathecaris, doe 't niet alleen'

het verhaal af en behoort tot de negen genomineerden voor de verhalenwedstrijd van de eerste klassers. Na een spannende voorleessessie mag ze de prijs in ontvangst nemen.

GOED VOORBEREID

Ondertussen vindt in de met kunstwerken en zelf ontworpen boekenkasten versierde aula de gedichtenmarathon voor de derde klassers plaats. Zij hebben zich de afgelopen weken bij Nederlands verdiept in (jeugd)poëzie en allemaal een gedicht gemaakt. Bij beeldende vorming hebben ze daar een kunstwerk bij gemaakt en bij muziek zetten ze

hun gedicht op muziek. In de aula lezen enkele genomineerde leerlingen hun gedicht voor. Aan de zes (jeugdboeken)dichters de moeilijke taak een winnaar te kiezen. Deze dichtwedstrijd is enige jaren gele-

den opgezet door Eds collega Mieke Raeijmaekers. Rapdichter Robin Block ('ik maakte vroeger mijn strafwerk altijd op rijm') heeft zo iets op zijn eigen middelbare school nooit meegemaakt. 'Je merkt dat een dichtles hier in vruchtbare aarde valt, deze leerlingen zijn gewend aan literatuur.' Lachend vertelt hij wat Schrijvers School Samenleving tegen auteurs zegt die huiverig zijn voor schoolbezoeken: 'Begin eens een keertje op het Theresia, als het daar niet lukt, lukt het nergens.'

lees verder op pag. 12 >>

<< **bibliothecaris** vervolg van pag. 11

Brouwer schrijvers via SSS voor de onderbouw havo/vwo. Verder levert ze al enige jaren boeken voor een leesproject in hun vmbo-brugklas. Jaarlijks spreekt ze met de betrokken docenten het nieuwe aanbod door. 'Het is ons vak om bij te houden wat er verschijnt. Soms hebben docenten niet door welke nieuwe schrijver heel *hot* is bij jongeren. Bijvoorbeeld het fenomeen Maren Stoffels hadden ze nog niet meegekregen. Docenten staan daar zeker open voor en ze zeggen me soms eerlijk: ik had nooit gedacht dat dit mogelijk was, dat mijn leerlingen

Top-3 van Marian Hendriks

1. Mirjam Mous, *Boy 7* (Van Holkema en Warendorf, 2007)
2. Mirjam Oldenhove, *Voor jou 10 anderen* (Querido, 2008)
3. Jordan Sonnenblick, *Drums, girls & dangerous pie* (Lemniscaat, 2008)

<< **schrijversdag** vervolg van pag. 11

Ook Theo Engelen, goed voor zo'n zeven bezoeken aan de school, roemt de organisatie. 'Leerlingen zijn hier altijd goed voorbereid. Dat maakt een klassenbezoek leuk en zinvol.' En de jury van de Brabantse Onderwijsprijs die het project in 2009 bekroonde, formuleert het aldus: 'Een zeer compleet en inspirerend project dat zich ver buiten de grenzen van een simpel leesproject begeeft.'

Elke onderbouwklas krijgt twee auteurs op bezoek en leest van die twee minimaal een boek. Daarvan schrijven ze een uitgebreid leesverslag, waarin het verwoorden van leeservaringen, onderbouwd met argumenten, centraal staat. 'Aan alleen maar "leuk" doen we niet', aldus Ed Dumoulin.

BUDGET

Normaal vindt per leerjaar een aparte schrijversdag plaats: eentje rond de Kinderboekenweek (klas 1)

Zoeken naar boeken

- www.leesplein.nl

Met nieuws, achtergrondinformatie over schrijvers, korte annotaties bij boeken, themalijsten, wekelijkse leestips en maandelijks interviews met auteurs en deskundigen. Bij de titels voor 12-15 jaar geven sterren een niveau-aanduiding weer. Doorlink naar uitgebreidere boekbesprekingen in de Gids Boek en Jeugd

- www.boekenzoeker.org

Zoekmachine voor leerlingen die een boek willen kiezen. Ze kunnen zoeken op thema, genre of hun eigen kenmerken ('ik houd van sport')

- www.jongejury.nl

Bevat lijst van alle boeken van afgelopen jaar, uitgebreidere annotaties bij de kerntitels. Daarnaast recensies en auteursinterviews

- Jeugdliterom

Databank met recensies van jeugdboeken, gratis raadpleegbaar in elke openbare bibliotheek (ook schoolabonnement mogelijk)

- Uittrekselbank Jeugd

Databank met uitgebreide uittreksels van jeugdboeken door deskundigen, gratis toegankelijk in elke openbare bibliotheek (ook schoolabonnement mogelijk)

- [Jeugdliteratuur in praktijk: kwartaalblad \(NBD Biblion\) met gerichte opdrachten bij zes recente jeugdboeken, daarnaast informatie over auteurs en korte recensies. / BR](http://Jeugdliteratuur in praktijk: kwartaalblad (NBD Biblion) met gerichte opdrachten bij zes recente jeugdboeken, daarnaast informatie over auteurs en korte recensies. / BR)

deze boeken lezen.'

Veel docenten hebben geen idee van het actuele aanbod, zegt ook bibliothecaris Hendriks. Met opzet doet ze daarom de collectievorming samen met docenten. 'Zo blijven ze meteen

op de hoogte van wat er op de markt is. Bovendien, ik kan hier wel boeken neerzetten, maar docenten moeten ze toch promoten in de klas. Onze uitleencijfers stijgen elk jaar, juist omdat docenten en ik het samen doen.'

en twee in het voorjaar. Ter gelegenheid van de twintigste jubileumeditie werd alles gecombineerd tot een spetterend schrijverspektakel op één dag. Voor de bovenbouwleer-

lingen was er een programma rond boekverfilmingen in de stadsbioscoop. Collega's van andere scholen houdt Ed Dumoulin altijd voor: 'Begin klein. Je kunt niet meteen zo

EVELYNE JACQ

Zelfs het tafellaken is poëtisch tijdens de Schrijversdag.

EVELYNE JACQ

Organisator Ed Dumoulin is tevreden: alle 25 schrijvers en 700 leerlingen zitten in hun lokaal.

groots van start gaan, want het vergt echt enorm veel aan organisatie.'

Om diezelfde reden moet je zo iets niet eenmalig doen, maar uitzetten voor minimaal drie tot vijf jaar. En Eds belangrijkste tip: 'Trouw met de mediathecaris. Zonder Lisette was ik allang gestopt.' Dan serieus: 'Dit moet je als leraar Nederlands niet alleen willen doen.'

Goede financiering is uiteraard ook belangrijk. Naast een royaal boekenbudget voor de mediatheek (drie

euro per onderbouwleerling) wordt de Schrijversdag gefinancierd uit de cultuurkaart, deels uit een vrijwillige bijdrage van leerlingen en een bijdrage van de directie.

Tijdens de Schrijversdag wordt duidelijk dat dit allang niet meer alleen het feestje van Ed en Lisette is. De wiskundeleraar luistert geboeid naar Ellen Tijsinger en de leraar aardrijkskunde gaat swingend uit zijn dak als een groepje leerlingen optreedt met een op muziek gezet gedicht. 'Deze

Top-3 van Ed Dumoulin voor 3 havo/vwo

1. John Marsden, Morgen toen de oorlog begon (Gottmer/Jenny de Jonge, 2006)
2. Peter Pohl, De regenboog heeft maar acht kleuren (Querido, 1995)
3. Els Beerten, Allemaal willen we de hemel (Querido, 2008)

Schrappen met Ted van Lieshout

In tv-scenario's mag je veel clichés gebruiken, houdt Ted van Lieshout klas 3D voor. En ook in verhalen moet je lezers niet lastig vallen met al te intense taal. Maar in gedichten daarentegen 'moet je schrijven alsof je opnieuw met de taal begint'. Er zijn twee methodes: metselen en schrappen. Dat eerste is vooral handig voor liedjes: je metselt het ene rijmwoord op het andere. De schrapmethode is 'pure taal'. Om de leerlingen te laten zien dat je vaak met veel minder woorden toe kunt, schrijft hij de volgende zin op een flapover: 'Als ik een hond was, dan had ik vier poten en dan blafte ik en kwispelde met mijn staart'. De opdracht: schrap net zoveel woorden tot een spannende zin overblijft. Om u te inspireren: in klas 3D bleven er vier woorden over. En Van Lieshout zelf veranderde 'Het paard heeft een staart' met het betere snoeiwerk van een 'so what'-zin in iets mysterieus. Stuur uw zinnen naar redactie@didaktief.nl o.v.v. 'schrappen'. / BR

dag kon alleen maar slagen, omdat ze door de hele school gedragen wordt', zegt Ed Dumoulin nadat alle schrijvers vertrokken zijn. En dat is maar goed ook. Na twintig jaar willen de Dumoulin's graag het stokje overdragen. Dat gaat ook gebeuren, verzekert rector Tomas Oudejans ons. 'In 2011 vindt hier beslist de 21e Schrijversdag plaats.' <<

Jeugdboeken-schrijvers zijn te boeken via Schrijvers School Samenleving. Zie www.sss.nl

Jeugdliteratuur op de lijst

Waarom zou je wel *Joe Speedboot* en *Nathan Sid* mogen lezen voor de lijst en niet *Wespennest* of *Allemaal willen we de hemel*? Helma van Lierop-Debrauwer, hoogleraar Jeugdliteratuur in Leiden en Tilburg, ziet in literair opzicht weinig verschil. Ze pleit ervoor om de adolescentenroman een plaats te geven in het literatuuronderwijs in de bovenbouw.

door Bea Ros

De afgelopen Boekenweek rolden de voorbeelden weer over tafel. Voorop natuurlijk *The Catcher in the Rye*, als een soort oer-boek in het genre, maar ook *Joe Speedboot*, *Titaantjes* of *De avonden* en *Blauwe maandagen*. Literaire romans over opgroeien en volwassen worden. Toevallig ver-

schijnt dit genre boeken, vaak met een wat kleuriger kaftje, ook bij jeugdboekenuitgeverijen. Dezelfde thematiek, geschreven met dezelfde 'volwassen' literaire middelen, alleen uitgegeven in een ander segment van de markt. 'En daardoor zijn ze afwezig en onzichtbaar in het

literatuuronderwijs', stelt Helma van Lierop. Een half jaar geleden gaf ze nog een workshop over adolescentenromans bij de jaarconferentie van Het Schoolvak Nederlands en signaleerde ze het weer: 'Er zijn wel docenten die ze gebruiken in de bovenbouw, maar ze horen er nog allerm minst vanzelfsprekend bij.' En dat, zo betoogt ze, is een gemiste kans.

KLOOF

Volgens de exameneisen havo/vwo voor Nederlands moeten de te lezen boeken van 'erkende literaire kwaliteit' zijn. Dat sluit jeugdromans allerm inst uit, vindt Van Lierop. 'Neem de jeugdromans van Bart Moeyaert of Anne Provoost, die getuigen stuk voor stuk van een knappe compositie, gelaagdheid en literaire stijl.' Zeer geschikt voor leerlingen uit de bovenbouw om hun tanden in te zetten, wil Van Lierop maar zeggen. Sterker, deze adolescentenromans zijn te complex voor de meeste leerlingen uit de onderbouw. 'Het is zonde dat deze boeken tussen wal en schip vallen.'

Er is wel één probleem: docenten geven in grote getale aan dat ze die *crossover*-boeken niet kennen. Dat bleek ook uit de lijst boeken die vakdidacticus Theo Witte tijdens zijn promotieonderzoek samen met docenten opstelde, over zijn zes leesniveaus (zie pagina 2): titels van jeugdboeken kwamen nauwelijks voor en hooguit in niveau 1 en sporadisch in niveau 2. 'Maar als je naar het lijstje criteria per niveau kijkt en die toepast op jeugdromans, dan vallen die heel vaak in niveau 2 en zelfs niveau 3. Een boek als *Gebr.* van Ted van Lieshout of *Allemaal willen we de hemel* van Els Beerten is gewoon een niveau 3-boek.' Tijdens

EVELYNE JACQ

Hoogleraar Helma van Lierop: 'Afwezigheid jeugdliteratuur in bovenbouw is gemiste kans'.

Wittes promotie stelde Van Lierop hem daar dan ook een kritische vraag over. Daarop nodigde hij haar uit om mee te denken over uitbreiding van de lijst en inmiddels bevat deze meer titels. Wat Van Lierop betreft is er dan ook geen enkele reden waarom adolescentenromans niet op de leeslijst zouden mogen prijken.

Menig docent werpt tegen: waarom zou je in de bovenbouw met jeugdliteratuur aan de slag gaan als er zoveel volwassenenliteratuur is? Van Lierop heeft daar wel een antwoord op. 'Uit onderzoek komt telkens weer naar voren dat docenten leesplezier als belangrijke doelstelling noemen van het literatuuronderwijs. Als je dat serieus neemt, is er alle reden om te zorgen dat de kloof tussen onderbouw en bovenbouw geslecht wordt.'

Veel leerlingen hebben moeite met de overgang van jeugdboek (onderbouw) naar literaire roman voor volwassenen (bovenbouw). In plaats van een geleidelijke leesontwikkeling door te maken moeten ze opeens erg ver springen. De jeugdliteraire adolescentenromans

Leerlingen luisteren naar ridderverhalen van Agave Kruijsen.

EVELYNE JACQ

zowel in aanbod als leesontwikkeling een doorgaande lijn zit.'

BOEKENPAAR

Enkele jaren geleden heeft Van Lierop een lessenreeks voor 4vwo uitgeprobeerd. Ze had boekparen geselecteerd, een adolescentenroman voor jongeren en een voor volwassenen met een

romans voor volwassenen en dat is het optimistische perspectief. Zo is de protagonist van *Spookliefde* voor het leven getekend, terwijl *De Bijenkoningin* een dusdanig open einde heeft dat de lezer denkt: misschien komt het nog wel goed met de hoofdpersoon.' Verder zijn metafictionaliteit en intertekstualiteit, dus verwijzingen naar andere literaire werken, in adolescentenromans doorgaans explicieter. 'Maar ook dat is alweer aan het veranderen. In de nieuwste jeugdromans zijn verwijzingen ook vaak impliciet.' <<

Jeugdliteratuur uitstekende brug naar volwassen roman

kunnen als brug fungeren: ze laten leerlingen kennis maken met andere, literaire vormen van fictie, terwijl ze thematisch nog steeds aansluiten bij de belevingswereld van jongeren en hen voldoende identificatiemogelijkheden bieden.

Sinds de jaren negentig is het aanbod aan jeugdliteraire adolescentenromans – de laatste tijd ook wel aangeduid als *crossover*-literatuur of *young adult novels* – omhoog geschoten. Ooit was *De dagen van Olim* van Miep Diekmann een eenzame rots in de branding, maar inmiddels is er keuze te over. 'Waarom zou je die kans laten liggen?', aldus de retorische vraag van Van Lierop. 'En leesplezier, en aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen en boeken waarin je literaire stijlmiddelen en technieken kunt aanwijzen, wat wil je nog meer?' En, om misverstanden te voorkomen: het is zeker niet haar bedoeling dat er alleen jeugdliteratuur aan bod komt in de bovenbouw. 'Maar als je ze wel gebruikt, laat je zien dat er

vergelijkbare thematiek. Bijvoorbeeld *De opdracht* (Wessel te Gussinklo) en *We noemen hem Anna* (Peter Pohl) of *Spookliefde* (Vonne van der Meer) en *De bijenkoningin* (Veronica Hazelhoff). Na twee inleidende lessen, over verschillen tussen jeugdliteratuur en volwassenenliteratuur, en na een voorbeeldanalyse van een boekenpaar gingen leerlingen in groepjes aan de slag met een boekenpaar. Ze analyseerden de boeken, bespraken de verschillen en bepaalden hun eigen voorkeur.

Leerlingen bleken, na de voorbeeldanalyse, goed uit de voeten te kunnen met literairtechnische begrippen als impliciete lezer en vertelperspectief. Verder hadden ze unaniem een voorkeur voor de jeugdliteraire adolescentenromans. En ten slotte kwam uit de werkstukken van de leerlingen hetzelfde beeld naar voren als uit Van Lierops eigen onderzoek: er blijkt in stijl en compositie weinig verschil tussen beide soorten boeken. 'Slechts op één punt wijken adolescentenromans af van

Helma van Lierop-Debrauwer en Neel Bastiaansen-Harks, Over grenzen. De adolescentenroman in het literatuuronderwijs. Delft, Eburon, 2005 (Stichting Lezen Reeks 6). De studie is te downloaden op www.lezen.nl > publicaties

Titellijsten met crossoverboeken zijn te vinden op: www.leesplein.nl > zoeken op thema Crossovers.

Top 3 adolescentenromans van Helma van Lierop

1. Els Beerten, *Allemaal willen we de hemel* (Querido, 2008)
2. Floortje Zwigtman, *Schijnbewegingen* (De Fontein, 2005)
3. Edward van de Vendel, *De gelukvinde* (Querido, 2008; in 2009 verschenen in editie voor volwassenen)

didaktief

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Deze special over jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs is gemaakt door Bea Ros, jeugdliteratuurspecialist. De in deze special genoemde percentages zijn afkomstig uit een door DUO Market Research uitgevoerd onderzoek, *Positie jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs*. Dit rapport is te downloaden op www.lezen.nl > publicaties. Een financiële en inhoudelijke bijdrage is geleverd door Stichting Lezen.

Coördinatie:	Bea Ros en Monique Marreveld
Auteurs:	Bea Ros en Peter Zunneberg
Eindredactie:	Monique Marreveld
Omslagfoto:	Evelyne Jacq
Vormgeving:	FIZZ reclame + communicatie

De special is verschenen in Didaktief, mei 2010, en is verkrijgbaar bij de redactie van Didaktief, redactie@didaktief.nl. Hij kan tevens gedownload worden op www.didaktief.nl/specials.

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didaktief, Molukkenstraat 200, 1098 TW Amsterdam, tel. 020 – 59 000 99, fax 020 – 59 000 98, www.didaktief.nl.

De redactie dankt de volgende sponsor:
 Stichting Lezen
 Oxford House
 Nieuwezijds Voorburgwal 328 G
 1012 RW Amsterdam
 Tel 020 623 05 66
www.lezen.nl

Lezen

STICHTING LEZEN